

ס פ ר

אוצר התשובות

הלכות זרעים
עפ"י סדר השולחן ערוך

אסופת ותמצית ספרי הפוסקים ותשובות הלכה למעשה

נדפס עם פנים השולחן ערוך והרמ"א
בצירוף פי' הבאר היטב

כרך א

הלכות חדש (סי' רצ"ג סעי' א - ה)

לוקט וסודר ע"י

דוד בן הרה"ג משה שליט"א אביטן ס"ט

בהוצאת

המכון למצוות התלויות בארץ
בית עוזיאל

שנת מעשר עני - תש"ס

אוצר התשובות

זרעים

הלכות חדש

סימן רצג

דיני חדש ומתי נוהג ובו ה' סעיפים

א. אסור לאכול חדש מתבואת (א) חמשת המינים עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן שנא' ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה והאידינא דליכא עומר אסור כל יום ט"ז ובח"ל שעושין ב' ימים אסור כל יום י"ז עד תחלת ליל י"ח:

באר היטב

(א) חמשת. שהם חטים וכוסמין ושעורים ושבולת שועל והשיפון וכתב הט"ז נ"ל דעיסה שנילושה בשמרים של חדש אסור כל העיסה ולא מהני כאן ביטול בס' מתרי טעמי או משום דכל ידי דלטעמא עבידא אפילו באלף לא בטיל שנית דה"ל דבר שיש לו מתירין. כתבתי זאת לפי שראיתי מקצת נוהרין מחדש ובדבר הזה לא נוהרין והוא טעות בידם עכ"ל:

אוצר התשובות

סעיף א

ע"ש ובמנחות (סו, ב). וכ"כ החינוך (מצוה

שלא). ואף רש"י עצמו בפר' ויקרא (ג, יד)

כתב כפרושו בתלמוד: אביב קלוי באש

"שמיבשים אותיחו באביב של קלאים".

והביאו המשנה ברורה בשער הציון (סוף

סימן תפט), והניחו בצ"ע.

וכרמל, כתב רש"י קליות. והחינוך (מצוה

שלא) כתב: תבואה קלויה בשבולים. ועיין

א. הגדרת קלי וכרמל

נאמר בתורה בפרשת אמור (ויקרא כג, יד):

"ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום

הזה", ופירש רש"י: קלי, קמח עשוי מכרמל

רך שמיבשים בתנור. אמנם בכריתות (ד, ב)

כתב רש"י: קלי, שנתייבש בתנור ולא נטי"ח

חן. וכן משמע בגמ' שם שקלי איתיה בעיניה,

לקצור ממנה ולהאכיל לבהמתו. ובתוספתא (מנחות סוף פרק י'): "חדש לפני העומר מותר לרפואה, לאכילת עכו"ם, לאכילת כלבים, לא אסרו אלא לאכילת ישראל בלבד". וכתב מה"ר דוד פארדו בפרושו לתוספתא "חסדי דוד" שם, שגם להאכיל לפועל גוי שרי, דומיא דבהמתו דמשתרשי ליה. ועוד כתב שמותר להשתמש בתבואת חדש לרפואה, אפילו להאכילו על ידי סממנים לחולה שאין בו סכנה, דלא מקרי אכילה כשאינו כדרך הנאות. ובתוספתא שבת (פרק טו ה"ח): "מטלטלין את החדש בשבת". והטעם, כתב ב"מנחת בכורים" שם משום דמותר להאכילו לבהמתו. וכ"כ בחסדי דוד (השלם) שם. וראה מש"כ בזה ב"צפנת פענח" בהלכות מאכלות אסורות (פ"י ה"ב). [עוד בענין רפואה מחדש ראה בספר גידולי חדש (עמ' כה). ואשתמיטתיה דברי התוספתא הנ"ל].

ג. מנין האיסורין ואופן ההתראה באיסור חדש.

אם אכל לחם קלי וכרמל מכל אחד כזית לוקה שלש מלקיות (כריתות ה, א ורמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"י ה"ג). ובספרהמצות מנה הרמב"ם לחם קלי וכרמל לשלשה לאוין (מצוות ל"ת קפ"ט, ק"צ, קצ"א). ובשרשי המצוות שלו (שרש ט) הסביר שיטתו, דכיון

בשער הציון שם. ומלשון ספר "הלכות פסוקות" לגאונים (סוף הל' פסח): "לא שנא כי אכיל חיה לחמא, ולא שנא כי אכיל ליה כי מקלי, ולא שנא כי לא מקלי, דכתיב ולחם וקלי וכרמל...". משמע שסתם תבואה (שאינה קלוייה) נקראת כרמל. וכן משמע מלשון בעל "הלכות גדולות" (בהלכות עצרת, עמוד קפה מכוון י-ם). וכן נראה מדברי רד"ק בספר "שרשים" (ערך כרמל) שכתב: "ונקראת כן השיבולת כשהיא רכה והיא עדין לחה". ובסידור לרבנו שלמה ב"ר נתן מסיג'ילמסה (עמוד צא) כותב וז"ל: "החדש הוא הדגן החדש שימושו אסור עלינו, והם הקמח והשעורים וה"דוסר" ושבולת שועל וה"כונת"... בין הלחם הנעשה מהם ובין ה"סויק" (דייסא) ו"פריך" שבישל מן הלחם שלו או הקמח שלו, כל זה אסור... וכן אסור לכסוס דבר מגריעניהם לא לח ולא יבש, וכן אין קולים מקמחיהם בשום אופן שהוא. וראה בזה להגרי"פ פערלא בבאורו לרס"ג (ח"ב סימן קסד) מובא להלן (באות ז).

ב. הנאה מחדש.

אין החדש אסור בהנאה, כדילפינן במנחות (עא, א) ובפסחים (כג, א), מדכתיב "קצירכם" שלכם יהיה. וברמב"ם (הל' תמידין פ"ז הי"ד): תבואה שלא הביאה שליש מותר

עצמו צריך התראה בשם הלאו. ואולם הגרי"פ פערלא בבאורו לרס"ג (ח"ב בתחילת ל"ת קסד) כתב בפשיטות שסגי בהתראה אחת גם לדעת הרמב"ם, ולא הזכיר דברי הרדב"ז הנ"ל. וראה בתוספות מו"ק (בב ד"ה משום), שצריך לפרש שם הלאו שלוקה עליו. ויש חולקים בזה, כמבואר במנחת חינוך (מצוה לב אות ב וברישי מצוה כט) ובשו"ת בנין ציון ח"ב (סימן לד) שדעת הרמב"ם שאין צריך לפרש שם הלאו, ע"ש.

ד. איסור חדש אם יש בו גם עשה.

על פסוק: "ששת ימים תאכל מצות" (דברים טז, ח) כתב רש"י: "ובמקום אחר הוא אומר "שבעת ימים", שבעה מן הישן וששה מן החדש" [ומקור דרשה זו במכילתא בפרשת בא פרשה ח]. ובספר "מנחת יהודה" חדושי בעלי התוספות על התורה פרשת ראה, בשם ר' יוסף מניקול"א, הוכיח מזה דבחדש איכא נמי עשה, שהרי על הפסוק "ששת ימים תאכל מצות" הוא אומר "ששה מן החדש". והביאם מרן חיד"א ב"מחזיק ברכה" (או"ח סוף סימן תעה), וכתב שהירושלמי (חלה פ"ב ה"א) אינו סובר כן, שאמר שבני ישראל כשנכנסו לארץ אכלו מצה מחדש משום שעשה דאכילת מצה דוחה ל"ת דחדש, משמע שאין בחדש עשה, שאם היה עשה בחדש לא היו

שאמרו חז"ל בגמ' שם "לחם קלי וכרמל" לחייב על כל אחד ואחד, כדי שלא יהיה זה לאו שבכללות, א"כ שלשה לאוין הם. וכן החינוך (בפרשת אמור מצוה שג, שד, שה) והסמ"ג (לאוין קמב, קמג קמד) מנאום לשלשה לאוין. אבל בהלכות גדולות (מצוה קמה) והרס"ג (מצוה קסד) והסמ"ק (מצוה ריז) והיראים (מצוה קסט) מנאום למצוה אחת. אף הרמב"ן בשורשיו שם (וילנא עמוד עה:) חלק על הרמב"ם בזה. והרשב"ץ בספר זהר הרקיע (מצוה צ) הסביר מחלוקתם וז"ל: דעת הרמב"ם למנות הלאוין כפי חילוק המלקיות, אבל הרמב"ן אינו מונה אלא האסורין ואינו משגיח בחילוק המלקיות. וכבר כתב כן הרמב"ם בתשובה (פריימן סימן שס"ח. בלאו סימן תמ"ז. י' שלת סימן י' עמ' רכה). וראה בזה במעשה ניסים לרבי אברהם בן הרמב"ם (סימן ד) ובספר "נר מצוה" לרבי יהודה סיד (ח"א סימן י אות צד) ובגרי"פ פערלא על הרס"ג הנ"ל ובמבואו שם (דף יז ע"ב בשורש ה"ט).

וכתב הרדב"ז על הרמב"ם (בהל' מאכלות אסורות פ"י ה"ג) שכדי שילקה שלש מלקיות צריך שלש התראות ושלש אכילות, שאל"כ אינו לוקה אלא אחד. וכ"כ ה"מנחת חינוך" (מצוה שג אות י) שכיון שכו"א הוא שם בפני

[כתב בשו"ת האלף לך שלמה (סימן' רפב):
מה ששאל אם נשים אסורות באכילת חדש,
תמה אני על ספיקו, וכלל בידינו "השווה
הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה",
ובחדש יש לאו. ועוד הביא כמה ראיות לכך,
ע"ש].

ה. צרוף לשיעור כזית באכילת חדש.

אכל חצי זית לחם וחצי זית קלי - הסתפק
המנחת חינוך (במצוה שה אית יא) אם
מצטרפים יחד לכזית, משום שהם ב' שמות
ולא מצטרפי, כמבואר במעילה (יז,א)
ורמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ז).
אבל חצי כזית פת חיטים וחצי כזית פת
עשורין פשוט דמצטרפי, דשם פת אחד הוא.
ובקומץ המנחה שם העלה דשם חדש איסור
הכולל לכולן ומצטרפין בכל אופן, כנבילה
וטריפה, כמ"ש הרמב"ם שם. וכ"כ בהגהות
"הר צבי" לספר החינוך מובא בהערות (שם
אות לב). ועיין בגמרא במנחות (ע,א) עמ"ש
במשנה ומצטרפין זה עם זה וב"ק"ר אורה"
שם. נ.ב. לכאורה יש לתלות שאלה זאת
במחלוקת הראשונים הנ"ל אות ג אם לחם
קלי וכרמל הם ג' לאיון או לאו אחד. י.א].

ו. אם יש כזית (בנפח) פת ואין כזית קמח.

יכולים לאכול, שהרי לא אתי עשה ודחי ל"ת
ועשה, אלא ודאי שאין בחדש אלא לאו
בלבד. אלא שיש לומר שהירושלמי אינו
מפרש "ששה ימים" "מן החדש", אלא
כדרשה אחרת מחז"ל: "ששה ימים" לאכילת
רשות, ואחד למצוה (מכילתא שם, ופסחים
קכ,א).

ומוה"ר יהודה נג'אר בספר "שבות יהודה"
על המכילתא שם (פרשה ט, דף יב ע"ב) כתב
דלא קי"ל כהתוספות הללו, כדמוכח
מהירושלמי הנ"ל, אלא והך מכילתא אינה
מדברת על אכילת חובה דמצוה, אלא באכילת
רשות, ואע"ג דמקרא מלא הוא "לחם וקלי
וכרמל לא תאכלו...", אצטריך "ששת ימים
תאכל מצות" לגלויי על קרא ד"ממחרת
השבת", דלא ממחרת שבת בראשית הוא,
אלא ממחרת יום טוב, כמ"ש במנחות (דף סו
ע"א) ובתורת כהנים (פרשת אמור), וכ"כ
הרב קרבן חגיגה (סי' יא), ומעתה שפיר פריך
בירושלמי הנ"ל. וראה עוד מש"כ בזה מהר"י
טייב בספר ווי העמודים (סי' קיד אות ב)
ובספר "טיב קידושין" למוה"ר יוסף טייב
(לח,א ד"ה והנה) ובספר "ויקן יוסף" למה"י
בורג"ל (מע' עשה כלל י) ובמנחת חינוך
ב"קומץ המנחה" (סימן שג) ולהלן (אות יב).

גם במ"ש עוד בהר צבי שם בסימן רמ ולקמן בסמוך (אות ז).

ואם אין כזית אלא ע"י שטפה הבצק הרבה - ראה בשו"ת שער אפרים (סימן נא) ובשו"ת בית אפרים (חיו"ד סימן לו) ובשו"ת בית יצחק לר"י שמעלקיש חיו"ד (ח"ב סימן קיג אות יא - יב).

ז. בישל תבשיל מתבואה שאינה לא לחם לא קלי ולא כרמל.

הגרי"פ פערלא בבאורו על הרס"ג (ח"ב סימן קסד) דקדק מלשון רס"ג שלא מנה אלא איסור "קציר חדש", ולא מנה ג' לאוין בחדש (הנ"ל באות ג), על כרחך שסובר שלא דווקא לחם קלי וכרמל, אלא כל דבר העשוי מחמשת מיני דגן אסור משום חדש. וכן מלשון בעל הלכות גדולות בהל' עצרת שכתב "אסיר למיכל חדש לא שנא כד מקלי... ", משמע שבא לומר דבכל ענין אסורה תבואה חדשה. ומשמע שסובר שסתם תבואה נקראת כרמל, דכל שאינו לחם וקלי נקרא כרמל, ואינו ככרמל דעומר שצריך שיהיה "אביב קלוי באש". וכן משמע מלשון הרי"צ גיאת בספר מאה שערים (הל' חדש עמ' קח). וכן מלשון הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"י

לש לישא רכה ואין בה כזית פת אלא עם המים - כתב ה"מנחת חינוך" שלוקין על זה, ככזית מצה בפסח שהמים מצטרפין לכזית. ואם הוא להפך, שלש בלילה עבה מאוד ויש כזית קמח ולא כזית לחם, מתחילה צידד המנחת חינוך לפטור, ושוב כתב דכיון שאסרה תורה גם הקמח, וכי בשביל שעשאו פת מגרע גרע ויצא מכלל קמח. אולם בשו"ת אחיעזר (ח"ב סימן לט) כתב שאם עשאו פת פקע ממנו שם קלי וכרמל, ואם לא תאמר כן ילקה על כזית פת ג' מלקיות, והאריך בזה. וכ"כ בזרע אברהם (סימן יג אות יד). אמנם בשו"ת הר צבי (חיו"ד סימן רלט) האריך לדחות דברי האחיעזר, וכתב שהגם שבכזית לחם יש כל השמות הללו, אבל לגבי קלי וכרמל הרי זה כחצי שיעור, ואינו חייב אלא על איסור לחם, שיש בו שיעור שלם, והביא לדוגמא שלא אמרין איסור ראשון חלף הלך לו מדמצינו שאיסור נבילה וטריפה חל על איסור חלב כדאיתא בחולין (לז,א). ועוד הוכיח מהפני יהושע (בקו"א לקדושין), שכתב להתיר שיכר של חדש בחוץ לארץ [רק] משום דהוי זיעה בעלמא, משמע שסובר שחייטין [מבושלין לשיכר] אסורין מדאורייתא אע"פ שאינם [נקראים] לחם קלי וכרמל, דלא כהאחיעזר. [ולפי דבריו כן יש להוכיח מכל הפוסקים הנ"ל באות יא]. וראה